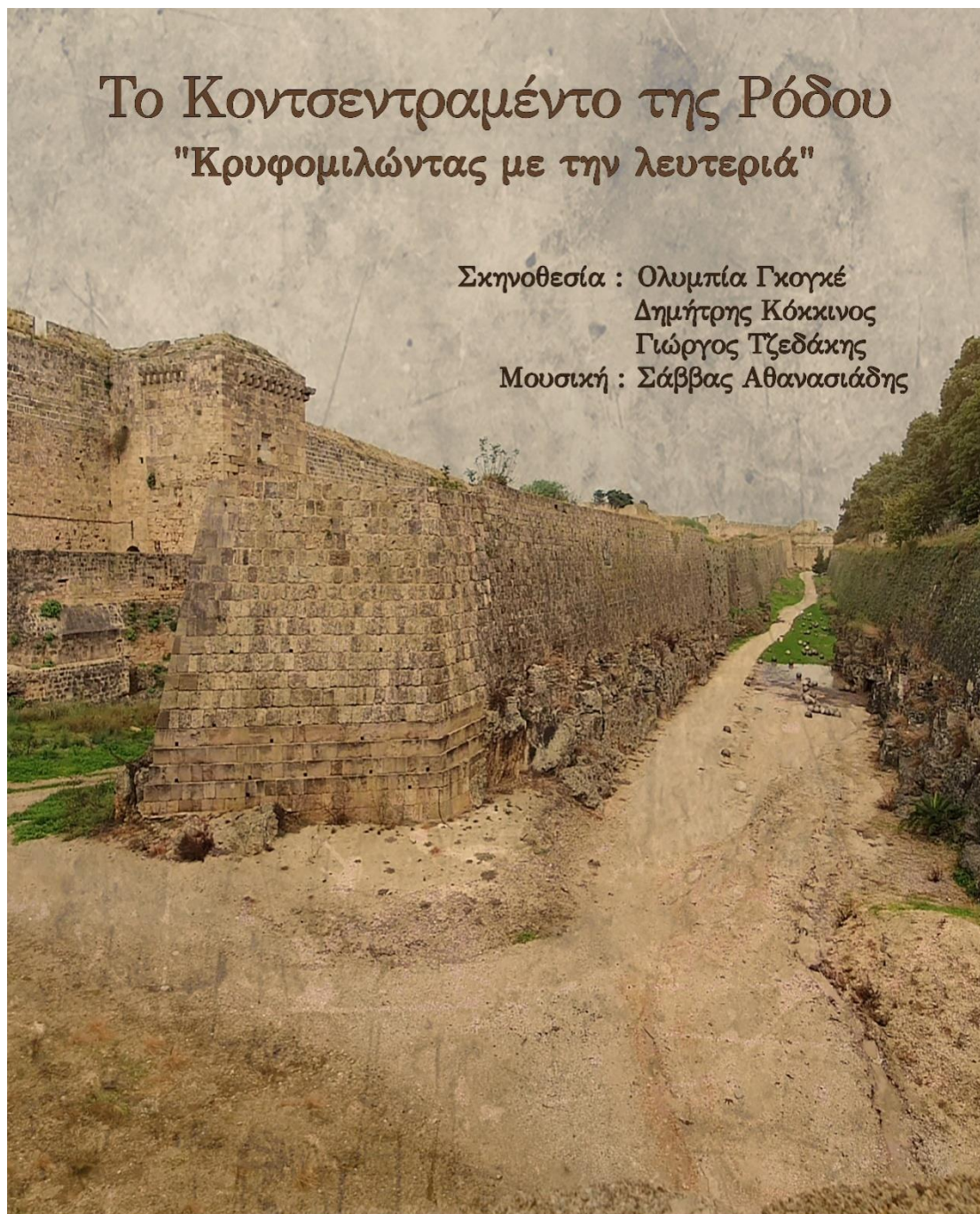

Μνήμη, Εικόνες, Ήχοι και Γνώση

Μια εκπαιδευτική προσέγγιση με αφορμή την ταινία

Επιστημονική Επιμέλεια:

Κυριακή Φαρδή (ΕΔΙΠ, ΠΤΔΕ, Παν. Αιγαίου) - Δημήτρης Κόκκινος (ΕΔΙΠ, ΠΤΔΕ, Παν. Αιγαίου)

Εισαγωγή

Το παρελθόν αφήνει το αποτύπωμά του στα ίχνη που οι άνθρωποι δημιουργούν με τις δραστηριότητές τους μέσα στο χρόνο. Τα ίχνη αυτά ως ιστορικές πηγές συνθέτουν το παζλ μιας εικόνας για το παρελθόν η οποία παραδίδεται από γενιά σε γενιά ως μέρος της πολιτισμικής κληρονομιάς της. Στις μέρες μας, οι ιστορικές αφηγήσεις αναπτύσσονται σε τρία πεδία: α) της σχολικής ιστορίας, πεδίο που ασκεί μεγάλη επιρροή στη σκέψη των ανθρώπων, επηρεάζει τη διαμόρφωση ταυτοτήτων και συμβάλει σε σημαντικό βαθμό στη δημιουργία θετικών ή αρνητικών συναισθημάτων για το παρελθόν και την ιστορία, β) της επιστημονικής-ακαδημαϊκής ιστορίας με τις αυστηρές μεθοδολογικές προσεγγίσεις, την έρευνα και τη μελέτη που διυλίζουν το παρελθόν και επιχειρούν να το αποδώσουν στους ανθρώπους πολύπλοκο και πολυδιάστατο, όπως είναι και γ) της δημόσιας ιστορίας, πεδίο στο οποίο οι άνθρωποι καταθέτουν τη μνήμη τους και υπάρχει στον υλικό και άυλο πολιτισμό μας (στον περιβάλλοντα χώρο, στους δρόμους με ιστορικό όνομα, στα μνημεία, στα μουσεία, στα έργα τέχνης, στις κινηματογραφικές ταινίες, στις αφηγήσεις των παππούδων και των γιαγιάδων μας, στις προφορικές μαρτυρίες).

Η ταινία «Το Κοντσεντραμέντο της Ρόδου. Κρυφομιλώντας με τη λευτεριά» αναφέρεται σε μια από τις πιο τραυματικές στιγμές των Ελλήνων υπηκόων της Δωδεκανήσου όταν, με την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου στις 28 Οκτωβρίου του 1940, εξαναγκάστηκαν από τον Ιταλό διοικητή του νησιού σε εγκλεισμό κάτω από άθλιες συνθήκες σε ένα ιδιότυπο στρατόπεδο συγκέντρωσης αρχικά στην τάφρο του κάστρου της παλιάς πόλης της Ρόδου και εν συνεχεία σε στεγασμένο χώρο όπου υπήρχαν φυλακές και στάβλοι αλόγων πίσω από το σημείο όπου βρίσκεται σήμερα το Δημαρχείο. Ιστορικό φαινόμενο με πολλές διαστάσεις που αγγίζουν πτυχές της τοπικής και γενικής ιστορίας. Η εκπαιδευτική του προσέγγιση για τα παιδιά της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης οφείλει να σέβεται τις ιδιαίτερες διανοητικές τους ικανότητες, ανάλογα με την ηλικία τους, τις ευαισθησίες και τα ενδιαφέροντά τους.

Η ίδια η ταινία ως αφηγηματικό μέσο τροφοδοτεί τα παιδιά με ένα πλούσιο υλικό και σέβεται τη διαδικασία μεθοδολογικής προσέγγισης της γνώσης διαμέσου της αναζήτησης, διασταύρωσης, μελέτης και παρουσίασης των ιστορικών πηγών και καλλιέργειας του οπτικού γραμματισμού τους. Αυτή τη μεθοδολογική προσέγγιση σεβάστηκε και ακολούθησε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που προτείνεται για την παιδαγωγική προσέγγιση της ταινίας στο σχολικό περιβάλλον, εμπλουτισμένη με πολλές δραστηριότητες που συμβάλουν στην κατανόηση της ταινίας και των ιστορικών γεγονότων και φαινομένων που διαπραγματεύεται.

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που προτείνεται αντλεί τη θεωρητική του βάση από παιδαγωγικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις όπως είναι η ομαδοσυνεργατική προσέγγιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, η «γραμμή της αφήγησης» (storyline), η διδασκαλία διαμέσου της τέχνης, η γνωριμία των παιδιών με τον τρόπο εργασίας των ιστορικών και η ανακάλυψη του ιστορικού παρελθόντος με τη βοήθεια των

μεθόδων της ιστορίας ως επιστήμης (οι μαθητές ως «μικροί ιστορικοί»). Αυτές οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις ενισχύουν την αυτενέργεια, την πρωτοβουλία, τη βιωματική μάθηση των παιδιών, μεταμορφώνουν το «μάθημα» σε «εργαστήριο δημιουργίας και μάθησης» και δίνουν την ευκαιρία στους εκπαιδευτικούς να παρέμβουν δημιουργικά, όποτε κρίνουν ότι χρειάζονται αλλαγές ή τροποποιήσεις στο προτεινόμενο πρόγραμμα, ανάλογα με τη δυναμική των μαθητών τους και τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά τους.

Το οργανόγραμμα δραστηριοτήτων του προτεινόμενου εκπαιδευτικού προγράμματος διακρίνει θεματικές ενότητες οι οποίες προσεγγίζονται με τη βοήθεια ερωτημάτων (πληροφοριακών, συγκριτικών, επαγωγικών, ερμηνευτικών, υποθετικών, αξιολογικών) για την απάντηση των οποίων εκπαιδευτικοί και μαθητές μπορούν να αντλήσουν ιδέες από τις δραστηριότητες που αντιστοιχούν σε κάθε ερώτημα. Οι θεματικές ενότητες αντιστοιχούν στην αφήγηση της ταινίας, αλλά οι εκπαιδευτικοί μαζί με τα παιδιά μπορούν να επιλέξουν ένα μέρος μόνο από αυτές ανάλογα με τα ενδιαφέροντα των παιδιών, την ηλικία τους και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Ανάμεσα στις θεματικές ενότητες προτείνεται η δημιουργία χρονικών γραμμών με τα γεγονότα που αντιστοιχούν σ' αυτές με σκοπό την καλύτερη κατανόηση του ιστορικού χρόνου και των ιδιαίτερων συνθηκών της εποχής τόσο σε τοπικό επίπεδο (στο νησί της Ρόδου) όσο και σε γενικό (στη χώρα). Ενδιαφέρον έχουν, επίσης, οι δραστηριότητες δημιουργικών κατασκευών (χειροτεχνίες, εικαστικές κατασκευές, ζωγραφιές) με βάση τις αναφορές στη δημιουργική πλευρά των εγκλείστων στο στρατόπεδο της Ρόδου τόσο γιατί βοηθούν τα παιδιά να κατανοήσουν καλύτερα τη δύσκολη θέση και τα τραυματικά βιώματά τους, όσο και γιατί τα φέρνουν σε επαφή με συμπεριφορές «επιβίωσης», δηλαδή θετικής και δημιουργικής αντιμετώπισης καταστάσεων που απειλούν την ευτυχία, την αξιοπρέπεια ακόμη και την ίδια τη ζωή των ανθρώπων.

Ευχαριστούμε το Κοινωνικό Ίδρυμα Υποτροφιών Ρόδου Εμ. & Μ. Σταματίου καθώς και τον επικεφαλής και τα μέλη της κινηματογραφικής ομάδας «Ciné Chevalier» για την όμορφη σύμπραξη. Παράλληλα, οφείλουμε θερμές ευχαριστίες στην κ. Ειρήνη Τόλιου, διευθύντρια των Γενικών Αρχείων του Κράτους Τμήματος Ρόδου για την εξαιρετική συνεργασία και την παραχώρηση πρωτογενούς αρχειακού υλικού, καθώς και στον κ. Μιχάλη Τριανταφύλλου που μας εμπιστεύθηκε από το προσωπικό του αρχείο ένα σπάνιο ντοκουμέντο, τα ημερολόγια ενός κρατουμένου.

Γενική ενότητα: Η Περίοδος της Ιταλοκρατίας στα Δωδεκάνησα

Υποενότητα 1: Η μάχη της Ψίνθου

Ενδεικτικές ερωτήσεις:

- Πως και γιατί ήρθαν οι Ιταλοί στα Δωδεκάνησα;
- Τι έγινε στη μάχη της Ψίνθου;
- Τι δείχνει το γεγονός ότι υπήρχαν λίγοι, αναλογικά με τους στρατιώτες που συμμετείχαν, νεκροί στη μάχη αυτή;
- Τι προσδοκίες δημιούργησε ο ερχομός των Ιταλών στους Δωδεκανήσιους και για ποιους λόγους;

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

- Αναζητούμε επιπλέον πληροφορίες για τη μάχη της Ψίνθου.
- Παρατηρούμε τη ζωγραφιά στο εξώφυλλο της εφημερίδας και τη σχολιάζουμε. Συζητάμε γιατί δεν προτίμησαν να βάλουν φωτογραφία. Παρατηρούμε τις επιτόπιες φωτογραφίες και αναφέρουμε τις πληροφορίες που μας δίνουν.

Υλικά/Μέσα:

- ❖ Χάρτης Ρόδου /Google map
- ❖ Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
- ❖ Βιντεοπροβολέας

Πηγές:

- ✓ Εξώφυλλο Εφημερίδας εποχής (Έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα)
- ✓ Φωτογραφίες από ΓΑΚ Ρόδου (Οπτικά ντοκουμέντα)
- ✓ Φωτογραφίες από αξιόπιστες ιστοσελίδες και ηλεκτρονικές εφημερίδες (Ηλεκτρονικά μέσα)

Υποενότητα 2: Η Σύνοδος της Πάτμου

Ενδεικτικές ερωτήσεις:

- Ποιοι οργάνωσαν τη σύνοδο της Πάτμου και για ποιους λόγους;
- Ποια Συνθήκη παγίωσε την Ιταλική κυριαρχία στα Δωδεκάνησα; Βρείτε στοιχεία για τη συνθήκη αυτή, τους όρους της και τη διαμόρφωση των ελληνικών συνόρων.

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

- Αναζητούμε πληροφορίες για το ματωμένο Πάσχα (7 Απριλίου του 1919). Ποιες προσδοκίες φανερώνει η στάση των Δωδεκανησίων σε αυτό και πως σχετίζονται αυτές με τη σύνοδο της Πάτμου;
- Τοποθετήστε σε χρονική γραμμή (Timeline) τα προηγούμενα γεγονότα και συμπληρώστε την με σημαντικά γεγονότα από τη γενική ιστορία.

Υλικά/Μέσα:

- ❖ Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
- ❖ Βιντεοπροβολέας
- ❖ Google map
- ❖ Google search

Πηγές:

- ✓ Φωτογραφία (Οπτικά ντοκουμέντα)
- ✓ Ψήφισμα (Έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα)
- ✓ Δευτερογενείς πηγές (βιβλία, άρθρα, δημοσιεύματα στον τύπο) (Έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα).

Υποενότητα 3: Περίοδος διακυβέρνησης Μάριο Λάγκο

Ενδεικτικές ερωτήσεις:

- Γιατί κάποιοι Δωδεκανήσιοι είχαν ελληνική υπηκοότητα;
- Ποιες ήταν οι συνέπειες για όσους δεν έπαιρναν την ιταλική υπηκοότητα;
- Ποιες πολιτικές ανέπτυξε ο Μάριο Λάγκο ως κυβερνήτης των Δωδεκανήσων;
- Με ποιους τρόπους ο Μ. Λάγκο επιδίωξε τον εξιταλισμό των νησιών;
- Τι ήταν η «Balilla» και γιατί οι Έλληνες δεν ήθελαν να ενταχθούν στην οργάνωσή τους;

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

- Βρείτε πληροφορίες για την έννοια της «υπηκοότητας». Υπάρχουν, σήμερα, στη χώρα μας άνθρωποι που δεν έχουν την ελληνική υπηκοότητα και ποιοι μπορεί να είναι αυτοί;
- Αναζητούμε ποια δημόσια κτίρια κατασκευάστηκαν στη Ρόδο επί της εποχής διακυβέρνησης του Μ. Λάγκο. Τα φωτογραφίζουμε και μαθαίνουμε την ιστορία τους. Έχει αλλάξει η χρήση τους μέσα στα χρόνια; Ανατρέχουμε στη μελέτη του Μ. Χατζηκαντή: «Ξένοι στα ξένα: Η αρχιτεκτονική του ιταλικού εποικισμού στη Ρόδο»:

<https://issuu.com/manoschatzikantis/docs/>

καθώς και στην ακόλουθη έκδοση:

Μουλά Ε., Παπαδομαρκάκης Ι. (2016). *Ο Lago, ο De Vecchi και ο χαμένος θησαυρός της Τσαμπίκας*. Ρόδος: Εκδόσεις Κοινωφελούς Ιδρύματος Υποτροφιών Ρόδου Εμ. & Μ. Σταματίου.

Μαθαίνουμε περισσότερες πληροφορίες για τους υπεύθυνους αρχιτέκτονες.

- Διαβάζουμε τα παρακάτω άρθρα στον τοπικό τύπο σχετικά με το πρόσωπο και το έργο του Μ. Λάγκο και σχολιάζουμε τις απόψεις που διατυπώνουν.
<https://www.rodiaki.gr/article/374082/mario-lagko-dolios-dioikhths-h-ethnikos-evergeths>
<https://www.rodiaki.gr/article/374869/h-periptwsh-toy-mario-lagko>
<https://www.rodiaki.gr/article/430224/to-italiko-thayma-me-ta-kthria-toys-dromoy-s-thn-omorfia-ths-allotinh-s-rodoy>
- Αναζητούμε πληροφορίες για τα προγράμματα εποικισμού που σχεδίασε ο Μ. Λάγκο για τη Ρόδο.

Υλικά/Μέσα:

- ❖ Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
- ❖ Βιντεοπροβολέας
- ❖ Google search
- ❖ Βιβλία

Πηγές:

- Αναζήτηση στο διαδίκτυο για πληροφορίες σχετικά με την έννοια της «υπηκοότητας» και τα δικαιώματα όλων όσοι είναι υπήκοοι μιας χώρας. (Πληροφοριακό υλικό)
- Ιταλικά επίκαιρα (βίντεο) (Οπτικοακουστικά μέσα)
<https://www.youtube.com/watch?v=DLg1A8UuYXQ>
<https://www.youtube.com/watch?v=gQjGjLembl8>
- Φωτογραφίες (Οπτικά ντοκουμέντα)
- Δευτερογενείς πηγές (βιβλία, άρθρα, δημοσιεύματα στον τύπο) (Έντυπα μέσα)

Υποενότητα 4: Περίοδος διακυβέρνησης Τσέζαρε Μαρία Ντε Βέκι

Ενδεικτικές ερωτήσεις:

- Ποιες πολιτικές ανέπτυξε ο Ντε Βέκι ως κυβερνήτης των Δωδεκανήσων;
- Βρείτε ομοιότητες και διαφορές με την περίοδο διακυβέρνησης του Μ. Λάγκο. Ποια πολιτική κρίνετε πιο επικίνδυνη ως προς τον εξιταλισμό των κατοίκων και για ποιους λόγους;
- Τι αναμνήσεις έχουν από τον Ντε Βέκι, τα πρόσωπα που μιλούν στην ταινία;
- Γιατί έφυγε από τη Ρόδο ο Ντε Βέκι;
- Ποια ήταν η πορεία της ζωής του Τζ. Μ. Ντε Βέκι αφότου έφυγε από τη Ρόδο;

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

- Ερευνούμε τις αλλαγές που έφερε στην εκπαίδευση των Δωδεκανησίων η πολιτική που άσκησε ο Ντε Βέκι.
- Αναζητούμε πηγές για την πολιτική στάση που κράτησε ο Ντε Βέκι έπειτα από την φυγή του από τη Ρόδο.

- Δημιουργούμε μία Χρονική Γραμμή (TimeLine) με δύο περιόδους (μπορεί κάθε περίοδος να έχει διαφορετικό χρώμα στη γραμμή). Η μία περίοδος θα αντιστοιχεί στην διακυβέρνηση του Μάριο Λάγκο και η άλλη σ' αυτήν του Ντε Βέκι.

Υλικά/Μέσα:

- ❖ Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
- ❖ Βιντεοπροβολέας
- ❖ Google search
- ❖ Βιβλία

Πηγές:

- ✓ Ιταλικά επίκαιρα (βίντεο)(Οπτικοακουστικά μέσα)
<https://www.youtube.com/watch?v=DLg1A8UuYXQ>
<https://www.youtube.com/watch?v=gQjGjLembl8>
- ✓ Φωτογραφίες (Οπτικά ντοκουμέντα)
- ✓ Δευτερογενείς πηγές (βιβλία, άρθρα, δημοσιεύματα στον τύπο) (Έντυπα μέσα)

Υποενότητα 5: 28 Οκτωβρίου στην Ελλάδα

Ενδεικτικές ερωτήσεις:

- Πως οδηγήθηκε η Ελλάδα σε πόλεμο με την Ιταλία; Ποια εχθρική πράξη των Ιταλών είχε προηγηθεί και τι σχέση είχε με την ιταλική διοίκηση της Δωδεκανήσου;
- Ποια ήταν η στάση των περισσότερων Ελλήνων κατά την κήρυξη του πολέμου; Ποια ήταν η αντίδραση των Δωδεκανησίων κατά την κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

- Αναζητούμε φωτογραφίες από την επιστράτευση των Ελλήνων και σχολιάζουμε το φρόνημα των ανθρώπων της εποχής.
- Διαβάζουμε σχετικά αποσπάσματα από λογοτεχνικά κείμενα και μαρτυρίες.

Υλικά/Μέσα:

- ❖ Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
- ❖ Βιντεοπροβολέας
- ❖ Google search
- ❖ Βιβλία

Πηγές:

- ✓ Πρωτοσέλιδα αθηναϊκών εφημερίδων εποχής (Έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα)
<https://www.tanea.gr/2019/10/28/economy/economy-greece/ti-egrafan-ta-protoselida-tis-28is-oktovriou-1940/>
- ✓ Αποσπάσματα από το ημερολόγιο του Γ. Σεφέρη και του Γ. Θεοτοκά (λογοτεχνικά κείμενα)
- ✓ Φωτογραφικό αρχείο Βούλας Παπαϊωάννου (Οπτικά ντοκουμέντα)

https://www.benaki.org/index.php?option=com_collections&view=creator&collecti onId=20&id=102&Itemid=510&lang=el

Υποενότητα 6: 28 Οκτωβρίου στη Ρόδο. Συλλήψεις Δωδεκανησίων Ελλήνων υπηκόων

Ενδεικτικές ερωτήσεις:

- Γιατί συνελήφθησαν όσοι Δωδεκανήσιοι είχαν ελληνική υπηκοότητα ξημερώματα της 28^{ης} Οκτωβρίου;
- Συνελήφθησαν και άλλοι Δωδεκανήσιοι και για ποιους λόγους;
- Παρατηρήστε και μελετήστε τις ενέργειες του Έλληνα Προξένου στη Ρόδο. Πώς πιστεύετε ότι σκεφτόταν; Εσείς τι θα κάνατε στη θέση του;

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

- Μελετούμε αποσπάσματα από τον τύπο της εποχής.
- Μελετούμε σύγχρονα άρθρα από έγκυρες πηγές στο διαδίκτυο που αναφέρονται σ' αυτά τα γεγονότα εκείνης της εποχής.
- Δημιουργούμε μια χρονική γραμμή με ιστορικά γεγονότα λίγο πριν από την 28^η Οκτωβρίου και μέχρι και την παράδοση της Ρόδου στους Βρετανούς με στοιχεία της γενικής και της τοπικής ιστορίας (συνδυασμός γεγονότων από την ιστορία της χώρας και της Ρόδου)

Υλικά/Μέσα:

- ❖ Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
- ❖ Βιντεοπροβολέας
- ❖ Google search
- ❖ Βιβλία

Πηγές:

Πρωτοσέλιδα εφημερίδας «Messagero di Rodi» (Έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα)
Δευτερογενείς πηγές (άρθρα από το διαδίκτυο). (Εκπαιδευτικό, πληροφοριακό υλικό)

Υποενότητα 7: Η πρώτη φάση λειτουργίας του στρατοπέδου. Τάφος Παλιάς Πόλης

Ενδεικτικές ερωτήσεις:

- Για ποιο λόγο δημιουργήθηκε το στρατόπεδο κράτησης της Ρόδου;
- Πώς τους συνέλαβαν;

- Πού πήγαν τους κρατούμενους αρχικά και γιατί;
- Ποιες ήταν οι συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων εκεί;
- Πως επικοινωνούσαν οι κρατούμενοι με τους δικούς τους; Πώς μάθαιναν τα νέα από τον πόλεμο;
- Πως οργάνωσαν τη ζωή τους εκεί;
- Τι κλίμα υπήρχε μεταξύ τους;
- Τι συνέπειες είχε στη ζωή των κρατουμένων η εμπειρία του εγκλεισμού τους;

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

- Επιτόπια επίσκεψη: καταγραφή εντυπώσεων, (βιωματική προσέγγιση). Βγάζουμε φωτογραφίες του μέρους, τραβάμε τα δικά μας πλάνα. Εντοπίζουμε στο Google map την τοποθεσία.
- Μελετάμε ένα απόσπασμα από το ημερολόγιο ενός κρατουμένου. Τι είδους πληροφορίες μας δίνει; Συμφωνούν με τις μαρτυρίες που ακούγονται στην ταινία;
- Δημιουργούμε (σε ομαδικές δραστηριότητες, εγώ με τα παιδιά της ομάδας μου) έναν δικό μας μυστικό κώδικα επικοινωνίας και γράφουμε ένα γράμμα που περνάει πληροφορίες στους δικούς μας. Μια άλλη ομάδα επιχειρεί να τον αποκωδικοποιήσει.
- Παρατηρούμε τις φωτογραφίες από το α' στρατόπεδο και σχολιάζουμε ποια στοιχεία μας δίνουν οι εικόνες.
- Μελετάμε τα δελτία της ιταλικής αστυνομίας εκείνης της περιόδου και συζητάμε για τις πληροφορίες που μας προσφέρουν;

Υλικά/Μέσα:

- ❖ Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
- ❖ Βιντεοπροβολέας
- ❖ Google search
- ❖ Google map
- ❖ Βιβλία

Πηγές:

- ✓ Φωτογραφίες στρατοπέδου τάφρου (οπτικά ντοκουμέντα)
- ✓ Ημερολόγιο κρατούμενου (αποσπάσματα) (έντυπο αρχειακό υλικό)
- ✓ Δελτία της ιταλικής αστυνομίας (έντυπο αρχειακό υλικό) ΓΑΚ Ρόδου
- ✓ Μαρτυρίες μητροπολίτη Απόστολου Τρύφωνος και αρχιμανδρίτη Απόστολου Παπαϊωάννου (έντυπο αρχειακό υλικό)

Υποενότητα 8: Η δεύτερη φάση λειτουργίας του στρατοπέδου. Καβαλίνια.

Ενδεικτικές ερωτήσεις:

- Ποιος πήρε την απόφαση για την μεταφορά τους σε άλλο μέρος και για ποιους λόγους;

- Τι έκανε μετά τη θητεία του στη Ρόδο ο Ε. Μπάστικο;
- Που μετέφεραν τους κρατούμενους και πότε;
- Πως ήταν εκεί οι συνθήκες διαβίωσης;
- Περιγράψτε χαρακτηριστικά χειροτεχνήματα που φιλοτεχνούσαν μέσα στο στρατόπεδο. Γιατί το έκαναν αυτό και πώς τους βοηθούσαν αυτές οι χειροτεχνίες;
- Τι κινδύνους αντιμετώπιζαν;

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

- Επιτόπια επίσκεψη στον χώρο του δεύτερου στρατοπέδου. Καταγράψτε τι παρατηρείτε.
- Αναζητήστε περαιτέρω πληροφορίες για την πορεία του Ε. Μπάστικο μετά τη θητεία του στη Ρόδο.
- Παρατηρήστε τις φωτογραφίες των εγκλείστων από το Β' στρατόπεδο και σχολιάστε τι πληροφορίες μας δίνουν.
- Μελετήστε τις μαρτυρίες των εκπροσώπων της εκκλησίας και αναφέρετε ποια ήταν η συμβολή της εκκλησίας ως προς τη στήριξη των κρατούμενων.
- Κοιτάζουμε τα ταχυδρομικά δελτάρια που έστελναν οι συγγενείς στους κρατούμενους. Σε ποια γλώσσα είναι γραμμένα και γιατί. Μελετούμε την έννοια και τη διαδικασία της λογοκρισίας.
- Παρατηρούμε τα χειροτεχνήματα που δημιουργούσαν οι κρατούμενοι στο στρατόπεδο και δημιουργούμε κι εμείς παρόμοια.
- Συζητάμε πώς νιώθουμε όταν τα κατασκευάζουμε και πώς νιώθουμε μετά, όταν είναι έτοιμα; Προσπαθούμε να καταλάβουμε πώς ένιωθαν οι κρατούμενοι όταν τα κατασκεύαζαν και με ποιο τρόπο αυτό τους βοήθησε στην παραμονή τους στο στρατόπεδο. Βελτίωνε την ποιότητα ζωής τους σ' αυτό;

Υλικά/Μέσα:

- ❖ Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
- ❖ Βιντεοπροβολέας
- ❖ Google search
- ❖ Google map
- ❖ Βιβλία

Πηγές:

- ✓ Φωτογραφίες στρατοπέδου (οπτικά ντοκουμέντα)
- ✓ Φωτογραφίες αντικειμένων (οπτικά ντοκουμέντα)
- ✓ Μαρτυρίες μητροπολίτη Απόστολου Τρύφωνος και αρχιμανδρίτη Απόστολου Παπαϊωάννου (έντυπο αρχειακό υλικό)
- ✓ Απόσπασμα από "Νιοχωρίτικα" του Α. Βρατσάλη (λογοτεχνικό κείμενο)
- ✓ Ταχυδρομικά Δελτάρια εποχής (έντυπο αρχειακό υλικό)
- ✓ Παρατηρήσεις ορισμένων σκηνών από την ταινία, όπως για παράδειγμα τις αφηγήσεις για τα χειροτεχνήματα και τον τρόπο κατασκευής τους, τα υλικά κατασκευής και τον τρόπο χρήσης (οπτικοακουστικό υλικό)

Υποενότητα 9: Κλείσιμο στρατοπέδου. Γερμανική κατοχή.

Ενδεικτικές ερωτήσεις:

- Πότε απελευθερώθηκαν οι κρατούμενοι του στρατοπέδου και γιατί;
 - Ποια ήταν η κατάσταση που αντιμετώπισαν όταν βγήκαν;
 - Ποια στάση κράτησαν οι Γερμανοί απέναντι στους πρώην συμμάχους τους Ιταλούς, μετά την ανακωχή της Ιταλίας και για ποιους λόγους;
- Πως συμπεριφέρθηκαν οι Δωδεκανήσιοι στους Ιταλούς φυγάδες;

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

- Ερευνούμε μαρτυρίες που δείχνουν τη στάση που κράτησαν οι Γερμανοί απέναντι στους πρώην συμμάχους τους Ιταλούς (μετά την ανακωχή τους στις 08/09/1943).
- Επίσης μελετούμε μαρτυρίες που μιλούν για τη στάση που κράτησαν οι Δωδεκανήσιοι απέναντι στους Ιταλούς.

Υλικά/Μέσα:

- ❖ Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
- ❖ Βιντεοπροβολέας
- ❖ Google search
- ❖ Βιβλία

Πηγές:

- ✓ Μαρτυρίες γραπτές (Έντυπο αρχειακό υλικό)
- ✓ Απόσπασμα από λογοτεχνικό έργο *Κίταλα*, του Φ. Βαρέλη (Λογοτεχνικό κείμενο)

Υποθέματα 10: Ενσωμάτωση Δωδεκανήσου

Ενδεικτικές ερωτήσεις:

- Γιατί γονατίζουν μπροστά στην ελληνική σημαία οι Δωδεκανήσιοι την ημέρα της επίσημης ανακήρυξης της ένωσης με την Ελλάδα;
- Τι έκαναν μετά την έπαρση της σημαίας;

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

- Να παρατηρήσετε προσεκτικά τις φωτογραφίες από τη μέρα της επίσημης ενσωμάτωσης της Δωδεκανήσου με την Ελλάδα και να τις σχολιάσετε αναλυτικά.
- Δημιουργήστε μια Χρονική γραμμή (TimeLine) με τα γεγονότα από την 28^η Οκτωβρίου μέχρι την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου. Στη γραμμή αυτήν τοποθετήστε και γεγονότα της Γενικής Ιστορίας. Παρατήστε τα δεδομένα από την

Χρονική Γραμμή. Η ημερομηνία απελευθέρωσης της Δωδεκανήσου συμπίπτει με αυτήν της χώρας; Τεκμηριώστε την απάντησή σας και αναζητείστε ερμηνείες.

Υλικά/Μέσα:

- ❖ Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
- ❖ Βιντεοπροβολέας
- ❖ Google search
- ❖ Βιβλία

Πηγές:

- ✓ Φωτογραφίες από το αρχείο Α. Πάχου (Οπτικά ντοκουμέντα)
- ✓ Το βιβλίο Κοντάκος, Α, & Παπαδόπουλος, Σ. (2009). *Εικόνες και όψεις από την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου*. Ρόδος: Διεθνές Κέντρο Συγγραφέων και Μεταφραστών Ρόδου (Εκπαιδευτικό πληροφοριακό υλικό. Βιβλίο γνώσεων)

Ερωτήσεις μεθοδολογικής προσέγγισης του ιστορικού παρελθόντος:

- Ποιες ιστορικές πηγές αναφέρονται στην ταινία για το Concetramento και την εποχή του;
- Τι είναι οι «προσωπικές μαρτυρίες» και η «προφορική ιστορία»; Ποιος ο ρόλος και η σημασία τους στην προσέγγιση το ιστορικού παρελθόντος; Πώς ελέγχεται η εγκυρότητα και η αξιοπιστία τους;

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

- Να σημειώσετε τα είδη των πηγών που συναντάμε στην ταινία
- Να πάρετε συνέντευξη ή συνεντεύξεις από οικεία πρόσωπα προηγούμενων γενεών για το θέμα (ατομική ή ομαδική δραστηριότητα).
- Να καταγράψετε τα στοιχεία από τη συνέντευξη και τις συνεντεύξεις για την εποχή και για το θέμα της ταινίας.
- Να παρουσιάσετε τα ευρήματά σας στην τάξη σας ή σε εκδήλωση του σχολείου και να διερευνήσετε το ενδεχόμενο εάν συμφωνούν με τα στοιχεία που αναφέρονται στην ταινία.

Υλικά/Μέσα:

- Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
- Βιντεοπροβολέας
- Βιβλία

Πηγές:

- ✓ Η ίδια η ταινία (Οπτικοακουστικά ντοκουμέντα)
- ✓ Συνεντεύξεις από οικεία στα παιδιά πρόσωπα προηγούμενων γενεών σχετικά με το θέμα της ταινίας (Προφορικές μαρτυρίες)
- ✓ Καταγραφές (Εκπαιδευτικό υλικό)

- ✓ Παρουσιάσεις (Ηλεκτρονικά μέσα)

Επεξεργασία διαμέσου εννοιών. Εννοιολογική γνώση.

Μελετάται η ταινία σε σχέση με την έννοια της ελευθερίας.

- Ποια είναι η σημασία της ελευθερίας στη ζωή των ανθρώπων;
- Ποιες οι συνέπειες της στέρησης της ελευθερίας στη ζωή ενός ανθρώπου;
- Ποιες οι συνέπειες του περιορισμού ή της στέρησης της ελευθερίας των ανθρώπων σε έναν τόπο;
- Ποιες είναι οι μορφές αντιδημοκρατικής διακυβέρνησης από τους αξιωματούχους και τους διοικητικούς φορείς ενός τόπου;
- Ποιες είναι οι συνέπειες της αυταρχικής διοίκησης ενός τόπου;

Προτεινόμενες δραστηριότητες:

- Συζήτηση στην ολομέλεια της τάξης σχετικά με την έννοια της ελευθερίας και τις συνέπειες της στέρησής της.
- Δημιουργία εννοιολογικών χαρτών στην ολομέλεια της τάξης.
- Καταιγισμός Ιδεών
- Παρατήρηση έργων τέχνης στην ολομέλεια της τάξης
- Βιωματικές προσεγγίσεις θεατρικού παιχνιδιού σχετικά με την έννοια της ελευθερίας και αντίθετές της με ομαδοσυνεργατικές προσεγγίσεις.

Υλικά/Μέσα:

Ηλεκτρονικοί υπολογιστές.

Ειδικά λογισμικά δημιουργίας εννοιολογικών χαρτών

Εποπτικό υλικό: οπτικοποιημένα έργα τέχνης.

Πηγές:

- ✓ Η ίδια η ταινία (Οπτικοακουστικά ντοκουμέντα)
- ✓ Έργα τέχνης(ως εκπαιδευτικό υλικό)
- ✓ Εκπαιδευτικό υλικό (εννοιολογικοί χάρτες)

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Αναφορικά με το θέμα της ταινίας:

- De Vecchi, C. M. (1992). *Memorie* (Μετάφραση Μανώλη Δ. Παπαϊωάννου). Ρόδος: Νέα Γραμμή.
- Αγγελής, Α. & Νικολάου, Ν. (2009). *Η Ρόδος του εικοστού αιώνα*. Ρόδος: Δέντρο.
- Βεργωτής, Θ. Γ. (1997). *Η εκπαίδευση στο «κοινό» της Ρόδου κατά την Ιταλοκρατία*. Ρόδος: ΔΙ.ΚΕ.Μ.ΜΕ.
- Βρατσάλης Α. (1990). *Νιοχωρίτικα*. Ρόδος: Τυπογραφείο Τέχνη.

- Καλαμπίχης, Ε. (1968). *Από την ζωή μου*. Ρόδος: Η Ροδιακή.
- Κογιόπουλος Κ. (2011). *Κως 1912-1948 από την Κατοχή στην ενσωμάτωση*. Κως: Δήμος Κω. Δημοτικός οργανισμός Πολιτισμού, Αθλητισμού και Βρεφονηπιακών Σταθμών.
- Κοντάκος, Α, & Παπαδόπουλος, Σ. (2009). *Εικόνες και όψεις από την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου*. Ρόδος: Διεθνές Κέντρο Συγγραφέων και Μεταφραστών Ρόδου.
- Μητροπολίτης Κάσου-Καρπάθου Απόστολος (1973). *Το χρονικόν της Ιταλοκρατίας της Ρόδου*, Ρόδος.
- Μητροπολίτης Ρόδου Απόστολος (1947). *Απομνημονεύματα τ. Α': ήτοι χρονολογική ιστορία της εκκλησιαστικής επαρχίας Ρόδου επί ιταλο-γερμανικοκρατίας 4 Μαΐου 1912 – 8 Μαΐου 1945*. Αθήνα: Δ. Πετσάλη.
- Μουλά, Ε. & Παπαδομαρκάκης, Ι. (2016). *Ο Lago, ο DeVecchi και ο χαμένος θησαυρός της Τσαμπίκας*. Ρόδος: Εκδόσεις Κοινωνοφελούς Ιδρύματος Υποτροφιών Ρόδου Εμ. & Μ. Σταματίου.
- Παπαχριστοδούλου, Χ. Ι. (1994). *Ιστορία της Ρόδου. Από τους προϊστορικούς χρόνους έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1948)*. Αθήνα: Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Δωδεκανήσου.
- Σελλάς, Σ. (1996). *Το στρατόπεδο συγκεντρώσεως των Δωδεκανησίων Ελλήνων υπηκόων της 28^{ης} Οκτωβρίου 1940 Concentramento στη Ρόδο*. Ρόδος: Ροδιακές Γραφικές Τέχνες.
- Τσαλαχούρης, Κ. (2000). *Η Οικονομική πολιτική της Ιταλίας στα Δωδεκάνησα*. Αθήνα: Τροχαλία.
- Τσαλαχούρης, Κ. (2002). *Σελίδες ιστορίας: Ροδιακά και αλλά*, Αθήνα: Θυμέλη.
- Τσιρπανλής Ν. Ζ., (2007). *Η εκπαιδευτική πολιτική των Ιταλών στα Δωδεκάνησα (1912 - 1943)*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Τσιρπανλής, Ζ. (1998). *Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα 1912-1943*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη.

Αναφορικά με την επιστημονική θεώρηση και τις μεθόδους προσέγγισης του θέματος:

- Barton, K., & Levstik, L. (2008). *Teaching History for the Common Good*. New Jersey: Taylor & Francis e-Library.
- Barton, K. (2002). "Oh, That's a Tricky Piece!": Children, Mediated Action, and the Tools of Historical Time. *The Elementary School Journal*, 103 (2), 161-185.
- Cooper, H. (2002). *History in the Early Years*. London and New York: Routledge.
- Groot, J. (2016). *Consuming History. Historians and heritage in contemporary popular culture*. London and New York: Routledge.
- Hayden, D. (1997). *The power of place: Urban landscapes as public history*. Cambridge: MIT Press.

- Ηλιοπούλου, Ι. (2005). *Ιστοριογραμμή. Storyline*. Αθήνα: Ελάτη.
- Hurley, A. (2010). *Beyond Preservation. Using Public History to Revitalize Inner Cities*. Philadelphia: Temple University Press.
- Κόκκινος, Γ. (2003). *Επιστήμη, Ιδεολογία, Ταυτότητα. Το μάθημα της Ιστορίας στον αστερισμό της υπερεθνικότητας και της παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκινος, Γ. & Μαυροσκούφης, Δ. (επιμ). (2018). *Το Τραύμα, τα Συγκρουσιακά Θέματα και οι Ερμηνευτικές Διαμάχες στην Ιστορική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ταξιδευτής.
- Νάκου, Ε. & Γκαζή, Α. (2015). *Η προφορική ιστορία στα μουσεία και στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Νήσος.
- Μатσαγγούρας, Η. (2001). *Στρατηγικές Διδασκαλίας. Η Κριτική Σκέψη στη Διδακτική Πράξη. Τ. Α' και Β'*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μатσαγγούρας, Η. (2004). *Ομαδοσυνεργατική Διδασκαλία και Μάθηση*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Mattozzi, I. (2006). *Εκπαιδύοντας αναγνώστες ιστορίας, επιστημονική επιμέλεια – πρόλογος Θεοδώρα Κάββουρα, Μεταίχμιο, Αθήνα 2006*.
- Palikidis. A. (2015). 'Discovering' 150 years of history in a portmanteau: An educational history programme at the Ethnological Museum of Thrace. *Yearbook of International Society of History Didactics*, 36, 67-82.
- Ρεπούση, Μ. (2004). *Μαθήματα Ιστορίας. Από την ιστορία στην ιστορική εκπαίδευση*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Sole, G. (2019). Children's understanding of time: A study in a primary history classroom. *History Educational Research Journal*, 16(1), 158-173.
- Sebba, J. (2000). *Ιστορία για Όλους. Διδακτικές προτάσεις για το μάθημα της Ιστορίας στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο*, μτφ. Καβαλιέρου, Μ., Αθήνα: Μεταίχμιο.